

Stanisław Mędała

"Hoheit in Niedrigkeit. Johanneische Christologie im Prozess Jesu vor Pilatus (Joh 18, 28-19, 16a)", Rosel Baum-Bodenbender, Würzburg 1984 : [recenzja]

Collectanea Theologica 56/1, 173-175

1986

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

stanu zewnętrznego, lecz o uwydatnienie duchowego powołania Bożego. Tak więc małżeństwo nie stanowi przeszkody do realizacji powołania Bożego ani też bezżeństwo samo w sobie nie przedstawia wartości zbawczej (jak obrzezanie i nieobrzezanie). Jednak bezżeństwo, które zostaje dobrowolnie wybrane, po rozważnej ocenie warunków zewnętrznych i wewnętrznych, stanowi szansę w realizacji powołania chrześcijańskiego (jak dla niewolnika szansę stanowi wyzwolenie).

Baumert zwraca uwagę, że dla późniejszego czytelnika 1 Kor 7 sytuacja leżąca u podłoża tego tekstu jest obca, dlatego istnieją trudności w odczytaniu zarówno głównego wątku, jak i wątków ubocznych. Jako uboczne tendencje w 1 Kor 7 autor wskazuje: wyrozumiałość Pawła, jego pedagogiczne podejście do adresatów (w rozmowie ze starszymi liczy na ich realizm życiowy), w rozmowie z młodymi jednoznacznie i zdecydowanie sugeruje rozwiązanie), troska o wzajemne zrozumienie.

Książka Baumerta stanowi kopalnię wiadomości o języku środowiska Pawłowego. W swych badaniach semantycznych tekstu 1 Kor 7 autor dochodzi do wniosku, że Paweł trzyma się realiów życia codziennego i naświetla je w duchu wiary chrześcijańskiej, której istotą jest świadomość powołania do życia w łączności z Chrystusem.

Dругa część rozprawy, zawierająca czternaście ekskursów filologicznych, stanowi podstawę do nowego odczytania tekstu Pawłowego. Znajdują się tu następujące zagadnienia: *kalon* z celownikiem (s. 351—354), *gunaika ehein — ktasthai* (s. 355—358), *suggnōmē* (s. 359—363), *thelō* (s. 364—409), *menetō en 'ō eklēthē* (s. 410—419), *deō — luō* (s. 420—425), *thlipsisin tē sarki ehein* (s. 426—430), *kairos sunestalmenos* (s. 431—444), *hrasthai* z biernikiem (s. 445—452, *paragei* (s. 453—478), *merimnan — memeristai* (s. 479—504), *aperispastōs* (s. 505—518); *'uperakmos* (s. 519—523), *'outōs — touto* (s. 524—542).

To pobieżne przedstawienie ujęcia toku myśli Pawła w 1 Kor 7 przez Baumerta nie wyczerpuje bynajmniej treści rozprawy i nowych elementów w interpretacji zawitych wypowiedzi Apostoła. Może jednak nie wszystkie wyniki badań są taką nowością, jak sugerują wywody autora, gdyż nie konsultował on wielu wartościowych opracowań związanych z 1 Kor 7 (np. nie uwzględnił analizy semantycznej 1 Kor 7, 31, którą podał A. Vincent Cernuda, *Engaños la oscuridad y el mundo*, Estudios Bíblicos 27, 1968, 153—175, 215—232, zwł. s. 226—231; nie zna także art. J. Murphy-O'Connor, *Works Without Faith in I Cor., VII, 14*, Revue Biblique 84, 1977, 349—361). Jednak sama metoda badań jest ze wszech miar godna uwagi. Daje ona obiektywniejsze i dokładniejsze wnikięcie w tok rozumowania Apostoła, niż to było możliwe przy stosowaniu dotychczasowych metod.

Należy nadmienić, że nie jest to pierwsza publikacja Baumerta napisana taką metodą, bo zastosował ją już w swej rozprawie doktorskiej pt. *Täglich sterben und auferstehen* (München 1973), w której wykazuje, że 2 Kor 4, 12—5, 10 nie zawiera nauki o rzeczach ostatecznych w ścisłym znaczeniu, jak powszechnie się interpretuje, lecz „obrazowe pouczenie Apostoła o tym, co dzieje się już «teraz»: codzienne uczestniczenie w śmierci Chrystusa Pana prowadzi stopniowo do udziału w Jego niezniszczalnym życiu, którego nie potrafi zniweczyć nawet nasza śmierć biologiczna” (ks. Bieda, rec. w Coll Theol 45, 1975, fasc. 4, s. 231).

ks. Stanisław Mędała CM, Warszawa

Rosel BAUM-BODENBENDER, *Hoheit in Niedrigkeit. Johanneische Christologie im Prozess Jesu vor Pilatus* (Joh 18, 28—19, 16a), Würzburg 1984, Echter Verlag, s. XI + 394 (*Forschung zur Bibel*, t. 49).

Celem niniejszej monografii, przedstawionej jako rozprawa doktorska na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jana Gutenberga w Moguncji, jest ukazanie drogi wyjścia z impasu w trwających od lat dyskusjach na temat isto-

ty teologii Janowej, którą w zasadzie można sprowadzić do chrystologii. Odczytanie myśli chrystologicznej czwartej Ewangelii wiąże się bowiem z ciągle diskutowanymi zagadnieniami dotyczącymi jej charakteru literackiego i podłoża historyczno-religijnego. W kwestiach literackich poglądy egzegetów oscylują między hipotezą źródeł a hipotezą tradycji Janowej. W badaniach podłoża historyczno-religijnego opinie egzegetów wahają się między wskazywaniem zależności od gnozy a uwydatnianiem korzeni judaistycznych stanowiących kontynuację Starego Testamentu. Na dyskusje dotyczące chrystologii Janowej przemożny wpływ, przynajmniej na uczonych obszaru języka niemieckiego, wywiera kontrowersja między R. Bultmannem a E. Käsemannem. Spór między nimi bierze początek w wyjaśnianiu kluczowego zdania w Prologu, którym jest J 1,14. Według Bultmanna akcent pada na pierwszą część zdania („Słowo stało się ciałem”), która stanowi główny temat chrystologii czwartej Ewangelii: ukrywanie się Boskiego Objawiciela w ciele ludzkim. Natomiast według Käsemanna akcent w Prologu pada na drugą część zdania („ogładaliśmy Jego chwałę”), która stanowi przewodni motyw teologii Janowej: chwała Objawiciela.

Odpowiedź na pytanie o treść i pochodzenie chrystologii Janowej stara się autorka dać na przykładzie wszechstronnej analizy opisu procesu Jezusa przed Piłatem (J 18, 28—19, 16a), gdyż uznaje ona tę perykopę za punkt zwrotny całej czwartej Ewangelii. Wykazuje ona przy tym, że także nowsze studia poświęcone temu fragmentowi oscylują ciągle między utartymi od lat alternatywnymi poglądami na temat chrystologii Janowej i jej genu. Autorka bierze pod uwagę zwłaszcza analizę historii tradycji i redakcji w opisie męki Chrystusa u Jana, którą przeprowadził A. Dauer (München 1982) i F. Hahn (Zürich 1970). W świetle tych badań główny problem sprowadza się do wskazania relacji między własną tradycją Janową a tradycją synoptyczną, aby określić szczególnie akcent chrystologii Janowej.

W przeciwstawieniu do Dauera, który w procesie przedredakcyjnym dopatruje się wpływu tradycji synoptycznej na uformowanie się tradycji Janowej, autorka dowodzi, że niezależna tradycja Janowa została zreinterpretowana w świetle tradycji synoptycznej dopiero w procesie redakcyjnym dokonanym przez ewangelistę. W przeciwstawieniu do Hahna, który przyjmuje zasadniczo hipotezę Bultmanna, że w opisie męki Jezusa czwarta Ewangelia korzystała ze źródła zbliżonego do przekazu synoptycznego, Baum-Bodenbender wykazuje, że czwarta Ewangelia opiera się na tradycji Janowej, która przekazywała opis męki Jezusa wyrażający chrystologię chwały.

Na pracę składa się wstęp stawiający problem i wskazujący metodę jego rozwiązania (s. 1—21), osnowa złożona z czterech rozdziałów (s. 23—348), podsumowanie wyników pracy (s. 349—359), aneks podający grecki tekst opisu procesu Jezusa przed Piłatem (s. 363—366) i wykaz bibliografii (s. 367—394). Pracę poprzedza słowo wstępne (s. I), spis treści (s. III—IX) i wykaz skrótów (s. X—XI).

Rozdział pierwszy pt. *Analiza formy i układu opowiadania o procesie Jezusa przed Piłatem* (s. 23—96) poświęcony jest analizie elementów formalnych i treściowych perykopy, czyli tokowi myśli w poszczególnych siedmiu scenach i ich miejscu w całym opowiadaniu. Autorka korzysta z instrumentarium współczesnej teorii literatury, aby wykazać, które elementy w opowiadaniu zostały wprowadzone świadomie, a które elementy pochodzą z tradycji. Z tych analiz wynika, że całe wydarzenie koncentruje się wokół „osi chrystologicznej”; sceny, w których Jezus dominuje, nabierają szczególnego światła i ostrości. W ten rdzeń chrystologiczny są wstawione wypowiedzi prowadzące tok narracyjny. Jezus przesłuchiwany przez pogański sąd państwa rzymskiego jest z jednej strony najwyższym świadkiem prawdy, zesłanym z „góry” Objawicielem i eschatologicznym Zbawcą, z drugiej zaś strony, ubiczowany i cierniem ukoronowany, jest równocześnie odrzucony i poniżony.

Rozdział drugi pt. *Badanie historii powstania opowiadania o procesie Je-*

zusa przed Piłatem (s. 97—231) obejmuje trzy zagadnienia: krytykę literacką opowiadania, porównanie opowiadania z odpowiednimi elementami tradycji synoptycznej i sformułowanie hipotezy na temat powstania opisu Janowego. Krytyka literacka perykopy prowadzi do stwierdzenia, że aktualne opowiadanie o procesie Jezusa przed Piłatem składa się z dwóch warstw tradycji: wczesnojanowej tradycji A jako zwartego kompleksu narracyjnego, przypuszczalnie zredagowanego na piśmie, oraz późniejszej warstwy narracyjnej B, która przejęła wcześniejsze opowiadanie (warstwę A), poszerzyła je i utrwaliła w aktualnej formie. Porównanie tradycji i redakcji Janowej z przekazami synoptycznymi prowadzi do konstatacji, że warstwa A jest niezależna od tradycji synoptycznej. Natomiast tradycja synoptyczna, już w formie pisemnej, została wykorzystana przy ostatecznej redakcji opowiadania.

Rozdział trzeci pt. *Akcenty teologiczne przedredakcyjnego opowiadania i końcowy kształt redakcyjny procesu Jezusa przed Piłatem w Ewangelii Jana* (s. 233—288) wzmacnia hipotezę autorki postawioną w drugim rozdziale. Autorka stwierdza tu, że obydwie warstwy są nasycone wypowiedziami teologicznymi (chrystologicznymi) Przedredakcyjna warstwa tradycji (A) zawiera „chrystologię dostojęstwa” (*Hoheits-Christologie*): Jezus stojący przed Piłatem nawet w godzinie poniżenia jest przedstawiony w pełni dostojęstwa, jako eschatologiczny Objawiciel i świadek prawdy, jako Ten, który przychodzi ze sfery Bożej, żeby ludziom zagubionym w tym świecie przynieść posłanie z całkiem innego świata, świata prawdy, światła i życia; „Żydzi” reagują jednak na Jego świadectwo odrzuceniem i wydaniem Go na śmierć krzyżową. Dostojęstwo i chwała Jezusa nie kończy się jednak na poniżeniu, lecz na wywyższeniu i powrocie do Ojca.

Ta jednolinijna, ale dlatego podatna na niezrozumienie koncepcja chrystologiczna zostaje przerobiona w warstwie redakcyjnej (B) w taki sposób, żeby uwydatnić, iż pełny godności Objawiciel był równocześnie upokorzonym, sponiewieranym i cierpiącym człowiekiem. Elementy te w warstwie redakcyjnej zostały wprowadzone z tradycji synoptycznej (zwl. 18, 39—19, 6).

Rozdział czwarty pt. *Wykorzystanie wyników badań dla problemu historyczno-religijnego sklasyfikowania Ewangelii Janowej* (s. 189—348) zawiera następujące zagadnienia: ocena pytania o duchowe środowisko Ewangelii Jana w dotychczasowych badaniach (przejęcie i krytyka myśli gnostyckiej, zakorzenienie w tradycji starotestamentalno-żydowskiej, przeobrażenie myśli chrześcijańskiej przez „gnozę”), problem początku „gnostycyzmu”, spostrzeżenia dotyczące właściwości różnych warstw w przekazie Janowym oraz nasuwające się przypuszczenie. Autorka przypuszcza, że interpretacja tradycji Janowej wraz z rozwojem chrześcijaństwa szła w kierunku, który później pojawił się jako gnostycyzm. Tradycja Janowa nie reprezentuje jednak gnozy, ale konieczność reinterpretacji tej tradycji wskazuje, że w kościele Janowym mamy do czynienia z procesem, który można nazwać „pregnostycyzmem”. Redakcja czwartej Ewangelii, którą należy przypisać ewangeliście jako właściwemu autorowi, jest świadectwem wysiłku powiązania Janowego przekazu wiary z dziedzictwem Kościoła powszechnego. W tej redakcji chrystologia chwały zostaje zreinterpretowana i zintegrowana z chrystologią uniżenia z wydzwignięciem eklezjologicznym. Proces redakcyjny czwartej Ewangelii wskazuje równocześnie na genezę kanonu Nowego Testamentu, który polegał na ujęciu w jedną całość różnych form przekazu wiary apostołskiej.

Recenzowana książka stanowi modelową rozprawę akademicką według wymogów współczesnej metodologii biblijnej wypracowanej od badań teologii czwartej Ewangelii. Wyniki pracy nie są wprawdzie zaskakujące, gdyż w nowych studiach coraz częściej spotyka się wnioski idące w tym kierunku, ale ze względu na dokładność w udokumentowaniu tych wniosków praca stanowi poważny krok naprzód w badaniach czwartej Ewangelii.

ks. Stanisław Mędała CM, Warszawa